

MAŁGORZATA MARKS-KRZYSZKOWSKA¹

EKONOMICZNE I SPOŁECZNO-KULTUROWE ASPEKTY BRAKU AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ Kobiet NA WSI ORAZ SPOSOBY ICH OGRANICZANIA

Abstrakt. Artykuł prezentuje wyniki badań nad problemami podnoszenia aktywności zawodowej kobiet zamieszkujących tereny wiejskie. Scharakteryzowano główne ograniczenia ekonomiczne i społeczno-kulturowe podejmowania pracy przez kobiety oraz niektóre instytucjonalne sposoby ich rozwiązywania.

Słowa kluczowe: kobiety wiejskie, aktywność zawodowa

WPROWADZNI

Problematyka aktywności zawodowej kobiet mieszkających na terenach wiejskich ma charakter wielowymiarowy. Po pierwsze, należy zwrócić uwagę na zmianę, jaka dokonała się w definicji „kobieta wiejska”. We współczesnej literaturze odnajdujemy sformułowania „mieszkanka wsi”, „mieszkanka obszarów wiejskich”, co pozwala odróżnić cechy tradycyjnie postrzeganej kobiety ze wsi od współczesnej, często podejmującej pracę zawodową poza miejscem zamieszkania, lepiej wykształconej i bardziej samodzielnej [Gutkowska i Tryfan 2005]. Po drugie, aktywność zawodowa kobiet niemal zawsze rozpatrywana jest z uwzględnieniem pełnionej przez nią roli matki i żony, podczas gdy aktywność zawodowa mężczyzn nie jest analizowana z perspektywy roli ojca czy męża. Po trzecie, odmienne traktowanie perspektywy aktywności zawodowej narzuca specyfika „wiejskiego” rynku pracy, postrzeganego jako zmarginalizowany, poten-

---

¹ Autorka jest pracownikiem naukowym Katedry Gospodarki Samorządu Terytorialnego Uniwersytetu Łódzkiego (e-mail: malmarks@o2.pl).

cialnie trudniejszy, o znacznie słabszym niż miejski popycie na pracę [Seręga 2002, Stanny 2010]. Zmiany systemowe związane z transformacją gospodarczą Polski wymusiły na kobietach, mieszkankach wsi, konieczność adaptacji do nowych warunków funkcjonowania. Nie wszystkim jednak udało się dostosować do nowej rzeczywistości. Badacze problematyki zauważają nowe zjawisko „feminizacji bezrobocia”. Wskazuje na to niższy wskaźnik aktywności zawodowej kobiet niż mężczyzn, wyższa stopa bezrobocia kobiet niż mężczyzn oraz większy udział kobiet w grupie bezrobotnych [Omyła-Rudzka 2010, Rollnik-Sadowska 2010, Sawicka 2010, *Stan i struktura...* 2010, *Rynek pracy...* 2011]. Przyczyniły się do tego stanu zarówno czynniki ekonomiczne, wynikające z transformacji systemowej (np. restrukturyzacja – upadek uspołecznionego sektora rolnictwa, niedochodowość rolnictwa, niedobór miejsc pracy poza rolnictwem), jak i czynniki społeczno-kulturowe (np. niski poziom wykształcenia, niedostosowanie do potrzeb rynku czy tradycyjnie postrzegana rola kobiety w gospodarstwie domowym).

Celem niniejszego opracowania² jest zaprezentowanie najczęściej identyfikowanych problemów związanych z niedostateczną (w stosunku do potrzeb) aktywnością zawodową kobiet na wsi oraz próbami ich rozwiązania.

EKONOMICZNE PRZYCZYNY OGRANICZONEJ AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ Kobiet NA WSI

Problem bezrobocia wydaje się najważniejszy i najdotkliwiej odczuwany przez społeczności wiejskie, czego dowodzą liczne badania empiryczne oraz bogata literatura przedmiotu [Stanny 2010, Frenkel 2011, 2012, Marks-Krzyszowska 2011]. Wskaźniki przyrostu nowych miejsc pracy wykazują tendencję wzrostową, jednak są to w większości miejsca pracy dla mężczyzn. Z kolei nowe miejsca pracy (np. związane z rozwojem firm logistycznych) ze względu na konieczność wykonywania ciężkiej pracy fizycznej nie stanowią odpowiedniej

---

² W opracowaniu wykorzystano materiał pochodzący z następujących badań:

- 1) „Wieloaspektowa diagnoza sytuacji kobiet na rynku pracy” pod kierunkiem prof. J. Auleytnera, moduł: *Gotowość do podjęcia aktywności ekonomicznej wśród kobiet z terenów niskourbanizowanych*. W niniejszym artykule posłużono się wynikami badań pochodzącymi z wywiadów kwestionariuszowych zrealizowanych w 2007 roku wśród 1000 kobiet zamieszkujących wiejskie obszary województwa łódzkiego, zachodniopomorskiego i lubelskiego. Szczegółowe wyniki badań zawarte zostały w publikacji książkowej Krzyszkowski i inni [2007].
- 2) „Diagnoza sytuacji społeczno-zawodowej kobiet wiejskich w Polsce” pod kierunkiem prof. J. Krzyszkowskiego, moduł: *Władza lokalna i jej polityka wobec kobiet wiejskich*. W niniejszym opracowaniu wykorzystano materiał empiryczny uzyskany w 2008 roku techniką wywiadu swobodnego. Zrealizowano wówczas 30 wywiadów wśród przedstawicieli lokalnych instytucji sektora publicznego, społecznego i prywatnego, działających na rzecz kobiet wiejskich.
- 3) „Pracownicy instytucji i organizacji pomocy społecznej jako animatorzy wiejskich społeczności lokalnych” pod kierunkiem prof. J. Krzyszkowskiego. W niniejszym artykule posłużono się wywiadami swobodnymi przeprowadzonymi wśród beneficjentów projektów systemowych realizowanych przez gminne ośrodki pomocy społecznej w województwie łódzkim w 2011 roku. Autorka niniejszego tekstu była członkiem zespołów wymienionych projektów badawczych. Ponadto część empiryczną uzupełniono wynikami prowadzonych przez autorkę licznych obserwacji uczestniczących oraz aktualną literaturą problematyki.

oferty dla kobiet. Atrakcyjniejsza byłaby praca w przetwórstwie czy turystyce wiejskiej [Jeznach, red. 1998, Sawicka, red. 1998]. Przedsiębiorstw takich na terenach wiejskich wciąż jednak brakuje.

Poważnym problemem, szczególnie dla kobiet, jest brak możliwości znalezienia zatrudnienia na lokalnym rynku pracy ze względu na konieczność opiekania się dziećmi i osobami starszymi, wysokimi kosztami dojazdu do miasta lub brakiem połączeń komunikacyjnych. Świadczy o tym cytat z wypowiedzi badanej beneficjentki projektu unijnego: „...ja nie mam prawa jazdy, nie mam samochodu, mam dziecko, które chodzi do szkoły od 8.00 do 14.00. Ani rano dostać się do pracy, bo nie ma kto jej zaprowadzić, a z powrotem nie ma kto odebrać. (...) No niby widzę perspektywę, ale rano do pracy się nie dostanę, czy na 6.00 czy na 7.00”. Jak trafnie zauważa Sadowska-Snarska [2008], obowiązki rodzinne stają się balastem w życiu zawodowym kobiet, a intensywny rozwój kariery zawodowej wyraźnie koliduje z życiem prywatnym i obowiązkami wynikającymi z posiadania rodziny. Kobieta jest mniej cenionym pracownikiem, bo pracodawca nie może liczyć na ciągłość jej pracy i duże zaangażowanie w firmie, co skutkuje gorszym stanowiskiem, a co za tym idzie – gorszym wynagrodzeniem.

Nadal, mimo iż problem jest zdiagnozowany od dawna, barierą aktywności zawodowej jest deficyt instytucji opiekuńczych (żłobków i przedszkoli): utrudniony dostęp (ograniczona liczba miejsc), wysokie czesne oraz zbyt krótki czas pracy. Pracodawcy niechętnie też zatrudniają młode matki, w obawie przed częstymi zwolnieniami lekarskimi w celu sprawowania opieki nad chorującymi dziećmi. Kobiety, nie mając z kim zostawić dzieci na czas świadczenia pracy zawodowej, często same rezygnują z jej podejmowania.

Deficyt instytucji opiekuńczych daje się też odczuć w przypadku opieki nad osobami starszymi. W środowisku wiejskim nadal nie ma społecznego przyzwolenia i akceptacji na „oddanie” obłożnie chorej starszej osoby do specjalistycznego domu opieki. Ponadto emeryci i renciści są nierzadko jedynymi dostawcami stałych dochodów rodzinie. Członkowie rodziny – przede wszystkim kobiety, same podejmują się opieki nad chorym, co nie tylko ogranicza ich mobilność zawodową, ale także nie przyczynia się do poprawy warunków życia osoby chorej, pozbawionej specjalistycznej opieki medycznej i pielęgniarskiej.

Za niepodjęciem pracy zawodowej przemawia także kalkulacja ekonomiczna, wynikająca z zestawienia stosunkowo niskich wynagrodzeń oraz wysokich kosztów dojazdu do pracy. Z reguły pracodawcy oferujący gorsze wynagrodzenia dla kobiet niż dla mężczyzn, również gorzej opłacają kobiety ze wsi niż z miast. I chociaż kobiety wiejskie ze względu na obowiązkowość są wysoko cenionymi pracownikami, i chociaż są skłonne podejmować pracę za gorsze wynagrodzenie, głównie ze względu na złą sytuację finansową budżetów domowych, to barierą w podjęciu pracy stanowią koszty dojazdu do pracy. Z kolei pracodawcom często nie opłaca się organizować transportu dla kobiet z pobliskich gmin. Do tego dochodzi źle zorganizowana komunikacja publiczna. W ostatnich latach ze względu na rachunek ekonomiczny zmniejszono liczbę kursów autobusów i pociągów do minimum (np. jeden kurs rano, jeden wieczorem), co znacznie ogranicza możliwość poszukiwania pracy i dotarcia do niej. Alternaty-

wę w takim wypadku może stanowić własny samochód. Na wsi jednak wciąż rzadko widuje się kobiety „za kierownicą”. Poza tym jest to kosztowne i wymaga posiadania prawa jazdy. Młodsze kobiety częściej niż starsze prowadzą samochody, co stawia je w lepszej sytuacji zarówno na rynku pracy, jak i ułatwia prowadzenie gospodarstwa domowego.

Z punktu widzenia administracji pracy poważny problem dla kobiet (i mężczyzn) ze wsi stanowi ich negatywny stosunek do zatrudniania się. Najczęściej dotyczy to długotrwale bezrobotnych, którzy przyzwyczaili się do korzystania ze wsparcia ze strony państwa oraz lepiej płatnej pracy na czarno. Praca legalna jest mniej atrakcyjna ze względu na wysokość wynagrodzenia: i ryzyko utraty zasiłku. Jednak część kobiet, choć od wielu lat są klientkami pomocy społecznej, wciąż bezskutecznie poszukuje pracy. Stan ten powoduje frustrację i brak poczucia własnej wartości. Prócz wpływu na sferę psychiczną, długotrwale bezrobocie doprowadza do częstych kłótni, a nawet rozpadu rodziny. Niekiedy jednak napięta sytuacja w relacjach rodzinnych, spowodowana brakiem pracy i dochodów, zmusza kobiety do zerwania z tradycyjnym modelem rodziny, w której mąż był głównym dostarczycielem dochodów, na rzecz zwiększonej aktywności w poszukiwaniu pracy dla siebie (jakiegokolwiek pracy przynoszącej dochody).

Pracy poszukują nie tylko kobiety „bezrolne”, ale również kobiety posiadające małe, niedochodowe gospodarstwa. Niestety część z nich napotyka trudności w uzyskaniu pomocy od państwa, które dotyczą na przykład prawnych ograniczeń w nabyciu statusu osoby bezrobotnej oraz wysokości wynagrodzenia za staż. Kobiety rolniczkę posiadają zabezpieczenie społeczne (zdrowotne, rentowe bądź emerytalne), ponieważ opłacają składki w KRUSie. Ze względu na przepisy nie mogą być jednak zarejestrowane jako osoby bezrobotne, chociaż poszukują pracy i nie mogą jej znaleźć. Oferowane przez Powiatowe Urzędy Pracy staże także nie są atrakcyjne dla kobiet ze względu na zbyt niskie wynagrodzenie.

SPOŁECZNO-KULTUROWE UWARUNKOWANIA BEZROBOCIA KOBIET

Badania dowodzą zróżnicowania postaw kobiet wobec pracy i podnoszenia własnych kwalifikacji [Krzyszowski i in. 2007, Omyła-Rudzka 2010]. Kryterium dystynkcji stanowi wiek kobiet. Dostęp do edukacji i możliwości edukacyjnych na wsi uległ poprawie, z czego korzystają głównie kobiety, które chętniej niż mężczyźni podnoszą swoje kwalifikacje. Z kolei zainteresowanie nauką i zdobywaniem nowych umiejętności przejawiają kobiety młode. W ogóle młodsze pokolenie ma większe aspiracje edukacyjne, jest odważniejsze i bardziej mobilne. Wyższe kwalifikacje nie są jednak gwarancją znalezienia pracy. Problem związany z zatrudnieniem i brakiem ofert dla kobiet na lokalnym rynku pracy dotyczy także kobiet lepiej wykształconych, którym zdecydowanie trudniej jest znaleźć pracę odpowiadającą kwalifikacjom zawodowym. Oferty pracy są bowiem najczęściej kierowane do osób bez wykształcenia lub też z wykształceniem technicznym. Jednocześnie w okolicznych miastach wciąż przeważa podaż

usług edukacyjnych o kierunku humanistycznym. Brakuje techników i szkół zawodowych. Coraz więcej kobiet osiąga wykształcenie wyższe, o czym świadczą wzrastające wskaźniki solaryzacji. Profil ich wykształcenia nie odpowiada jednak bieżącym potrzebom rynku pracy.

W ostatnich latach ze względów ekonomicznych samorządy zamykają małe wiejskie szkoły. Brakuje lokalnych instytucji oświatowych umożliwiających kształcenie dzieci na poziomie ponadpodstawowym. Posłanie dziecka do szkoły znacznie oddalonej od miejsca zamieszkania generuje dodatkowe koszty (dojazd, utrzymanie). Ponadto rodzicom wciąż brakuje świadomości konieczności kształcenia dzieci, a na terenach wiejskich nadal brakuje odpowiedniej infrastruktury pozwalającej na założenie Internetu. Wysokie koszty oraz brak świadomości z korzyści płynących z Internetu – możliwość kształcenia i czerpanie różnorodnych informacji – to podstawowe bariery ograniczające dostęp mieszkańców wsi (w tym kobiet) do tego źródła informacji.

Praca stanowi dużą wartość dla mieszkańców wsi. Jednakże praca (samodzielność) zawodowa kobiet nie zawsze jest (zwłaszcza przez starsze pokolenie) akceptowana. Kobiety (szczególnie na wsi tradycyjnej) mają przyzwolenie na wykonywanie prac zwyczajowo im przypisywanych, tj. związanych z rolami domowymi (na przykład w kuchni, przy organizacji wesela, w polu, w gospodarstwie, ewentualnie w sklepie). Kobiety pracujące bądź pomagające w gospodarstwach rolnych nie są w środowisku lokalnym postrzegane jako wykonujące pracę zawodową czy też pozostające bez pracy lub jej potrzebujące, w przeciwieństwie do kobiet, których rodziny nie mają gospodarstw. Tradycyjne postrzeganie ról kobiety i mężczyzny w środowisku wiejskim przyczynia się do przeniesienia niemal całkowitego ciężaru obowiązków domowych na kobietę, co utrudnia jej podejmowanie pełnej aktywności zawodowej.

Ponadto negatywny stosunek kobiet ze wsi do podejmowania pracy często ma podłoże psychologiczne, na przykład brak wiary we własne siły, obawa przed ryzykiem, mała zaradność i siła przebicia, lęk przed opinią społeczną, sprzeciwem męża i rodziny.

PRÓBY ZWIĘKSZENIA AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ MIESZKANEK OBSZARÓW WIEJSKICH

Szansą na pomoc w rozwiązaniu problemów kobiet stało się przystąpienie Polski do UE, a konkretnie szereg programów pomocowych zarówno tych przedakcesyjnych, jak i poakcesyjnych. Już w 1999 roku Instytut Badań nad Demokracją i Przedsiębiorstwem Prywatnym podjął się realizacji badań, dotyczących oceny zakresu i efektywności programów ukierunkowanych na pomoc dla kobiet wiejskich [Bąk i in. 2000]. Mimo znikomej³ wówczas liczby programów adresowanych do kobiet w ocenie zarówno uczestników, jak i organizatorów spełniły one swoją rolę, podnosząc poziom wiedzy i kwalifikacji uczestniczek,

---

³ Autorom udało się wówczas zidentyfikować i zaprosić do udziału zaledwie trzy organizacje, które ukierunkowały swoje zadania na kobiety wiejskie.

co umożliwiło im lepsze prowadzenie gospodarstwa domowego lub rozpoczęcie drobnej działalności gospodarczej. Wraz ze zwiększeniem dostępności środków pomocowych Unii Europejskiej oraz uruchomieniem kolejnych programów zwiększyła się liczba środków pomocowych dla kobiet i funduszy przeznaczonych na programy badawcze nad kobietami wiejskimi.

Na przykład przygotowany na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi raport badawczy „Sytuacja kobiet w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Specyfika, standardy, parytety i oczekiwania” odnosi się do wykorzystania przez mieszkanki wsi szans, jakie umożliwił Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Jak wynika z cytowanych badań, udział kobiet w tym programie stanowił średnio około 20%. Wyjątkiem były województwa: podkarpackie, małopolskie i śląskie, w których co drugą beneficjentką była właśnie kobieta. Największą popularnością cieszyły się działania odnoszące się do tworzenia i rozwoju mikroprzedsiębiorstw oraz działalności nierolniczej. Kobiety, częściej niż mężczyźni, podejmowały aktywność w zakresie świadczenia usług turystycznych i komunalnych. Zdaniem badanych beneficjentek, program przyczynił się do wzrostu dochodu gospodarstwa domowego, wzrosło też ich zadowolenie wynikające z życia na wsi, zwiększyła się liczba źródeł dochodów budżetu domowego, a praca w gospodarstwie rolnym zaczęła sprawiać im więcej przyjemności. Część respondentek zadeklarowała chęć skorzystania w przyszłości ze środków pomocowych w celu uruchomienia bądź rozwoju działalności gospodarczej. Oznacza to, że adresatki działań pomocowych dobrze oceniają tego rodzaju wsparcie i należy go kontynuować w przyszłości.

Źródło wiedzy na temat problemów kobiet z terenów wiejskich oraz roli władz lokalnych w ich rozwiązywaniu może stanowić podstawę do nowych strategii czy planów działania poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego. Niestety, jak dowodzą autorzy analiz strategii rozwoju lokalnego i strategii rozwiązywania problemów społecznych [Karwacki 2010], są one często niekompletne, nieużyteczne, rzadko zawierają odniesienia do problemów kobiet, a szczegółowe przeciwdziałania tym problemom, ich harmonogramy czy planowane źródła finansowania występują niezmiernie rzadko. Jak zauważają autorzy jednego z raportów: „Kwestie zapewnienia kobietom równego uczestnictwa w życiu społecznym wciąż nie są traktowane jako problem społeczny. Jest to tym bardziej niepokojące, że Polska jako kraj unijny lekceważy jedną z zasad Unii Europejskiej, jaką jest *gender mainstreaming*, włączanie wymiaru równości kobiet i mężczyzn we wszelkie działania” [Aktywni obywatele... 2008, s. 9]. Brak odniesień do problemów kobiet zamieszkujących obszary wiejskie jest przejawem braku zainteresowania, a czasem świadomości władz lokalnych. Aktywność władarzy na rzecz mieszkańców podejmowana jest wyłącznie w zakresie regulowanym przez przepisy prawa. Planowanie strategiczne nadal odbywa z pominięciem obszarów, które nie zostały przez ustawodawcę wymienione jako istotne. Taki stan rzeczy ma miejsce w przypadku działań na rzecz kobiet wiejskich. Grupa ta nadal nie jest postrzegana jako wymagająca szczególnego wsparcia. Istnieje wyraźna potrzeba promocji działań na rzecz kobiet wiejskich zarówno na poziomie centralnym – poprzez włączenie do ustawodawstwa tej ka-

tegorii społecznej jako wymagającej szczególnej troski, jak i na poziomie lokalnym – poprzez zwiększenie aktywności władz lokalnych w tym zakresie i skuteczniejsze dotarcie do adresatek. One bowiem działania władz lokalnych w zakresie walki z bezrobociem oceniają negatywnie [Marks 2008].

Pomoc w rozwiązywaniu problemów zawodowych kobiet, w tym z terenów wiejskich, polega zarówno na ich rozpoznaniu i opisaniu oraz przygotowaniu odpowiednich planów postępowania, jak i na realizacji konkretnych projektów aktywizacyjnych. W tym przypadku warto wspomnieć o możliwości finansowania lokalnych inicjatyw z funduszy EFS POKL. W kontekście aktywizacji zawodowej warto zwrócić uwagę na priorytet VII *Promocja integracji społecznej*, który odnosi się do działań z zakresu polityki integracji społecznej. Przewidywanym celem tych działań jest zapewnienie równego dostępu do zatrudnienia osobom wykluczonym, zagrożonym wykluczeniem społecznym oraz dyskryminowanym na rynku pracy. Przewiduje się także osiągnięcie dodatkowego celu, jakim jest podwyższenie statusu zawodowego i społecznego tych osób poprzez przygotowanie ich do wejścia lub powrotu na rynek pracy. Wymienione wyżej ogólnie sformułowane cele mają zostać osiągnięte poprzez trzy rodzaje zadań: 1) stosowanie instrumentów aktywnej integracji, obejmujących działania w sferze aktywizacji zawodowej, społecznej, edukacyjnej i zdrowotnej; 2) zatrudnienie dodatkowych pracowników działających w sferze aktywnej integracji i pracy socjalnej; 3) szkolenia i specjalistyczne doradztwo dla pracowników i wolontariuszy instytucji pomocy społecznej i integracji społecznej.

Instytucje, osoby lub grupy społeczne, bezpośrednio korzystające z pomocy udzielanej poprzez realizację wyżej wymienionych zadań, zostały bardzo ściśle określone. Są to osoby spełniające jednocześnie trzy warunki: korzystają ze świadczeń pomocy społecznej, mają 15–64 lata, tj. są w wieku aktywności zawodowej, oraz są niezatrudnieni lub zatrudnieni, ale zagrożeni wykluczeniem społecznym⁴. Niestety nie wyróżnia się w tym dokumencie żadnej kategorii płci. Pomoc mogą otrzymać także osoby z tzw. otoczenia osób wykluczonych społecznie⁵. Działania z zakresu projektu systemowego realizują m.in. gminne ośrodki pomocy społecznej. Aktywność tych ośrodków w zakresie aplikowania o projekty systemowe wciąż wzrasta. Nieco gorzej jednak są oceniane efekty tych działań. Świadczy o tym cytat z raportu ewaluacyjnego działań podjętych w ramach priorytetu VII w województwie łódzkim w 2010 roku: „Mimo pozytywnej oceny projektów i poczucia, że w ich efekcie uzyskano nowe umiejętności zawodowe, sytuacja zawodowa ponad połowy respondentów (61%) nie zmieniła się – nadal nie mają pracy” [*Raport końcowy...* 2010, s. 66].

Przeprowadzone przez Ośrodek Kształcenia Służb Społecznych w 2011 roku badania wśród beneficjentów projektów aktywizujących mieszkańców kilku wiejskich gmin województwa łódzkiego potwierdzają tezy zawarte w cytowanym wyżej raporcie. Badani pokładali duże nadzieje na szybsze znalezienie pra-

⁴ Osoby wskazane w art. 7 ustawy o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 roku.

⁵ Są to osoby mieszkające we wspólnym gospodarstwie domowym oraz osoby zamieszkujące w środowisku osób wykluczonych społecznie (np. współmałżonkowie, dzieci, mieszkańcy lub sąsiedzi wspólnie zamieszkiwanego bloku czy osiedla).

cy po ukończeniu kursu: „Tylko tą, że znajdę pracę. Że praca będzie i zaprzestaną korzystania z pomocy społecznej”. Niektórzy oczekiwali wsparcia i pomocy w znalezieniu konkretnego zatrudnienia, czasem myśleli, że kurs będzie gwarancją zatrudnienia: „...że możliwość będzie, że pracę będę mogła dostać czy mogą nam załatwić, ale wychodzi tak, że i tak każdy musi szukać na własną rękę (śmiech)”. Sama znajomość realiów i wybór określonego typu doksztalcenia nie gwarantowały jednak zatrudnienia. Wśród konkretnych korzyści z udziału w projekcie wymieniano wiedzę i umiejętności częściej jednak przydatne w życiu osobistym, prywatnym niż zawodowym: „...sama układam wiązanki, nie tylko takie cmentarne, ale również do wazonu, do domu”; „Córce podpowiadam, jak się maluje (...) w sumie to były rzeczy bardzo przydatne. Bardzo przydatne życiowo i w domu też”; „...kwiaty, kosmetyka są one kobiecie przydatne”. Ponadto wskazywano korzyści, wynikające z nawiązania nowych kontaktów towarzyskich, otwarcia się na nowe otoczenie, przełamanie bariery nieśmiałości, ucieczkę od codziennych problemów i monotonii życia: „...było zajęcie, które odciągnęło od codzienności (...) było i wśród ludzi człowiek przebywał i jest to coś innego niż siedzenie w domu cały czas, jak się nie ma pracy – człowiek głupieje w domu, bo różne są myśli, że nie ma pracy, a tu trzeba z czegoś żyć”. Dla niektórych ważne były też nawet niewielkie korzyści finansowe: „Chociaż tam prace społeczno-użyteczne były płacone, a tutaj też mieliśmy na miesiąc parę groszy”⁶.

WNIOSKI

Zaprezentowane w tekście ograniczenia aktywności zawodowej mieszkanków terenów wiejskich nie stanowią nowo odkrytego problemu. Wciąż jednak brakuje skutecznych metod przeciwdziałania i zapobiegania tym niekorzystnym zjawiskom. Wydaje się, że należy próbować rozwiązywać te problemy poprzez dobrze zaplanowaną i konsekwentnie realizowaną politykę społeczną, zarówno na szczeblu centralnym, jak i lokalnym. Poważną przeszkodą jest jednak brak dostatecznej świadomości i chęci podejmowania działań, zwłaszcza przez władze lokalne (wójt, radni), co wyraża się choćby w dokumentach planistycznych i podejmowanych działaniach nieuwzględniających specyfiki problemów kobiet ze wsi. Problemy społeczno-zawodowe kobiet to, zdaniem wielu lokalnych władarzy, obszar działania jednostek pomocy społecznej, którym oni sami wydają się być zupełnie niezainteresowani. Dlatego podnoszenie aktywności zawodowej koncentruje się głównie na poprawie kwalifikacji zawodowych poprzez kursy i szkolenia (przede wszystkim realizowane przez powiatowe urzędy pracy). Rzadkością są projekty mające na celu zminimalizowanie innych barier, jak na przykład wywołanie zmian w postrzeganiu roli kobiety w opiniach mężczyzn, zmiana nastawienia pracodawców do zatrudniania młodych kobiet, organizacja

⁶ Cytaty pochodzą z wypowiedzi beneficjentów projektów systemowych gminnych ośrodków pomocy społecznej uzyskanych podczas badań „Pracownicy instytucji i organizacji pomocy społecznej jako animatorzy wiejskich społeczności lokalnych”.

dodatkowych form wsparcia instytucji opiekuńczych (żłobki, przedszkola), których liczba jest nadal niewystarczająca, organizacja lub/i poprawa dostępności komunikacji publicznej na terenach wiejskich.

Wsparcie ze środków unijnych stanowi nieocenioną pomoc przy aktywizacji zawodowej. Jednak szkolenia, kursy, doradztwo – najpopularniejsze ich formy, nie zawsze niestety docierają do osób faktycznie zainteresowanych. Formalno-prawne wymogi (np. sposób zdefiniowania beneficjentów – wyłącznie osób długotrwale bezrobotnych) pomijają inne kategorie potrzebujących. Przykładem są tu kobiety wiejskie – wykluczane ze względów formalnych (posiadają gospodarstwa) lub zwyczajowych (środowisko i one same nie postrzegają się jako bezrobotne, ponieważ np. pomagają w i tak niedochodowym gospodarstwie).

Tak więc, mimo upływu lat i podejmowania różnych działań z zakresu aktywizacji zawodowej kobiet na wsi, nadal wydają się one niewystarczające. Zdiagnozowane problemy wciąż pozostają do rozwiązania. Warto jednak rozpatrywać je w szerszym kontekście i nie zawężać do niskich lub nieodpowiednich na potrzeby rynku pracy kwalifikacji zawodowych.

BIBLIOGRAFIA:

- Aktywni obywatele, demokratyczny samorząd. Raport z badań*, 2008. Fundacja TUS, Warszawa.
- Frenkel I., 2011: *Zatrudnienie i bezrobocie na wsi w latach 2006–2009*. W: I. Nurzyńska, M. Drygas (red.) *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce. Diagnozy, strategie, koncepcje polityki*. IRWiR PAN, Warszawa.
- Frenkel I., 2012: *Ludność wiejska*. W: J. Wilkin, I. Nurzyńska (red.) *Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi*. Scholar, Warszawa.
- Gutkowska K., Tryfan B., 2005: *Zmiany w roli kobiet na obszarach wiejskich w Polsce*. W: K. Zawalińska (red.) *Rozwój obszarów wiejskich: doświadczenie krajów europejskich*. IRWiR PAN, Warszawa.
- Jeznach M. (red.), 1998: *Przedsiębiorczość kobiet na wsi ze szczególnym uwzględnieniem agroturystyki*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Karwacki A., 2010: *Raport z analizy dokumentów o charakterze strategicznym nt. „Analiza lokalnych strategii i programów aktywizacji – powiat szydlowiecki, radomski, przysuski, makowski i M. Radom”*. Maszynopis.
- Krzyszowski J., Marks M., Przywojska J., Lisek-Michalska J., 2007: *Uwarunkowania pracy zawodowej kobiet wiejskich w Polsce*. Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej, Warszawa.
- Marks M., 2008: *Działania władz lokalnych na rzecz kobiet wiejskich*. W: J. Krzyszowski (red.) *Diagnoza sytuacji społeczno-zawodowej kobiet wiejskich w Polsce*. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa.
- Marks-Krzyszowska M., 2011: *Mieszkańcy województwa świętokrzyskiego wobec lokalnych problemów społecznych*. W: A. Kościółek (red.) *Analiza lokalnych problemów społecznych w perspektywie instytucjonalnej*. Fundacja Ośrodek Pomocy Dzikim Zwierzętom – Ptasi Azył, Kielce.
- Omyła-Rudzka M., 2010: *Analiza zjawiska dyskryminacji kobiet mieszkających na wsiach na rynku pracy*. W: *Kobiety na rynku pracy województwa mazowieckiego. Raport z badań przeprowadzonych w ramach projektu „Równościowa polityka zatrudnienia szansą kobiet na rynku pracy w województwie mazowieckim”*. CBOS, Warszawa.
- Raport końcowy. Ocena wpływu udziału w projekcie na sytuację osobistą i zawodową osób wykluczonych/zagrożonych wykluczeniem uczestniczących w projektach realizowanych w ramach priorytetu VII w województwie łódzkim*, 2010. ZBN PTS, Warszawa.

- Rollnik-Sadowska E., 2010: *Przedsiębiorczość kobiet w Polsce*. Difin, Warszawa.
- Rynek pracy w Polsce 2010 rok*, 2011. Departament Rynku Pracy, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa.
- Sadowska-Snarska C., 2008: *Kierunki działań w Polsce na rzecz równowagi praca – życie – rodzina*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok.
- Sawicka J. (red.), 1998: *Aktywizacja zawodowa kobiet wiejskich przez rozwój drobnej przedsiębiorczości*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Sawicka J., 2010: *Sytuacja kobiet wiejskich na rynku pracy i w rolnictwie*. W: *Raport: Kobiety dla Polski, Polska dla kobiet 20 lat transformacji 1989–2009*. Fundacja Feminoteka, Warszawa.
- Serega J., 2002: *Marginalizacja polskiej wsi: teorie i rzeczywistość*. W: E. Jurczyńska-McCluskey (red.) *Społeczności lokalne i regionalne. Między teorią socjologiczną a praktyką*. Wydawnictwo Akademii Techniczno-Humanistycznej, Bielsko-Biała.
- Stan i struktura rejestrowanego bezrobocia na wsi w 2009 roku*, 2010. Opracowanie Wydziału Analiz, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa.
- Stanny M., 2010: *Demograficzne uwarunkowania rynku pracy na wsi. Opinie i Ekspertyzy OE-147*. Kancelaria Senatu. Biuro Analiz i Dokumentacji, Dział Analiz i Opracowań, Warszawa.
- Stanny M., 2010: *Ludność i jej aktywność zawodowa – tendencje zmian na obszarach wiejskich*. W: M. Stanny, M. Drygas (red.) *Przestrzenne, społeczno-ekonomiczne zróżnicowanie obszarów wiejskich w Polsce. Problemy i perspektywy rozwoju*. IRWiR PAN, Warszawa.
- Sytuacja kobiet w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Specyfika, standardy, parytety i oczekiwania*, 2012. Raport z badań opracowany przez Konsorcjum badawcze FOCUS GROUP Albert Terelak i Centrum Rozwoju Społeczno-Gospodarczego dla Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.
- Tryfan B., Rosner A., Pięćek B., 2003: *Kobiety wiejskie wobec zmian systemowych*. IRWiR PAN, Warszawa.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. Dz.U. z 2004 r. nr 64, poz. 593 ze zm.

ECONOMIC AND SOCIAL-CULTURAL ASPECTS OF VOCATIONAL INACTIVITY OF RURAL WOMEN AND WAYS OF SOLVING THE PROBLEM

Abstract. The article presents the results of research into the problems of stimulation of vocational activity of women living in rural areas. It describes the main economic and social-cultural work limitations and some institutional methods for removing them.

Key words: rural women, vocational activity